

УДК: 657.922

О. В. Чернецька,
к.е.н., Дніпропетровський державний аграрний університет
Г. С. Павлова,
к.е.н., Дніпропетровський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. В статті проаналізований сучасний стан антикризового управління дебіторською заборгованістю в сільськогосподарських підприємствах, визначені проблеми її облікового забезпечення на запропоновані напрямки їх вирішення

Ключові слова: дебіторська заборгованість, облікове забезпечення, антикризову управління.

Annotation. In article analyzed the current state of crisis management receivable in agricultural enterprises, identified problems with its account of the proposed areas to solve them.

Keywords: accounts receivable, accounting software, crisis management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В даний час в Україні відбуваються істотні зміни в господарській, економічній і соціальній діяльності підприємств. Сьогоднішній рівень національної економіки України знаходиться в кризовому стані і це супроводжується деформаціями механізмів розрахункових відносин. Хронічні, а часто й безнадійні платежі - характерна риса діючої системи розрахунків.

Одним з найбільших складних і суперечливих питань українського обліку є облік дебіторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Дослідження напрямків реалізації антикризових заходів обліку за станом дебіторської заборгованості має стратегічне значення для підприємств будь-якої галузі та форми власності. Результати цього процесу безпосередньо впливають на фінансову стійкість, базу оподаткування підприємства, виконання плану доходів та витрат і, як наслідок, на досягнення стратегічних цілей його розвитку в умовах ринку та забезпечення конкурентоспроможності, прибутковості господарської діяльності.

Отже, для підприємства важливим є питання щодо регулювання стану дебіторської заборгованості. Не менш важливою для нормального функціонування всіх ланок народного господарства є необхідність, щоб підприємці, ухвалюючи рішення, мали достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, в частковості, про стан дебіторської заборгованості, про законність і підтвердження господарських операцій, в результаті яких вона виникла.

Останні дослідження та публікації. На даний час облік дебіторської заборгованості повністю регулюється законодавчими актами, але незважаючи на повний контроль з боку держави, в системі розрахунків по дебіторській заборгованості існує ряд проблем пов'язаних з несвочасністю її погашення покупцями.

Питанням обліку розрахунків з дебіторами, покупцями та замовниками, аналізу дебіторської заборгованості присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у розвиток теоретичних та практичних аспектів бухгалтерського обліку та економічного аналізу зробили такі вітчизняні вчені, як Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, Й.Я. Даньків, В.І. Єфіменко, М.В. Кужельний, Ю.А. Кузьмінський, М.Г. Михайлов, М.Ф. Огігчук, В.В. Сопко, В.Г. Швець та ін.

Таким чином, питання розрахункових відносин є досить актуальним зараз в Україні, воно має велике значення для становлення і нормального функціонування економіки.

Постановка завдання. Дебіторська заборгованість є одним з найбільших негативних явищ в економіці країни. Велика сума заборгованостей, які існують між українськими підприємствами призводить до сумнівно відомої кризи неплатежів. Криза неплатежів призводить до гальмування розвитку ринків, на яких працюють дані підприємства (внаслідок недоотримання грошових коштів, які б підприємства могли вкладати у свій подальший розвиток). Отже, метою статті є обґрунтування заходів щодо облікового забезпечення розрахункових відносин з дебіторами за поставлену їм продукцію, методів управління дебіторською заборгованістю та моделювання допустимою суми заборгованості від покупців та замовників на підприємстві в умовах антикризового регулювання.

Вклад основного матеріалу дослідження. У процесі виробничо-господарської діяльності на основі товарно-грошових відносин неминуче виникають зв'язки з різними юридичними і фізичними особами [1]. Розрахунки між підприємствами і організаціями – це одна з необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки.

У процесі господарської діяльності сільськогосподарські підприємства, виробляючи готову продукцію, реалізують її заготівельним організаціям, іншим покупцям і замовникам. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що підприємство (виробник продукції) виконало свої виробничі зобов'язання і поставлені цілі [8].

Правильна організація розрахунків потребує суворого дотримання фінансової дисципліни, власної оплати боргів і забезпечення своєчасного отримання коштів за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги. Несвочасне надходження коштів за продукцію (товари, роботи) призводить до фінансових труднощів у веденні господарства [4].

Кошти, отримані від покупців і замовників, є основним джерелом формування основних та оборотних засобів підприємства, фонду заробітної плати, подальшого розвитку виробництва. Тому так важливо приділяти належну увагу обліку розрахунків з покупцями і замовниками.

Основним законодавчим актом, який прямо регулює облік дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 [6]. Решта законодавчих актів розглядають дебіторську заборгованість як об'єкт податкового обліку, її відображення в звітності підприємств та вказують конкретні рекомендації в певних питаннях. Від початку формування ринкових відносин в Україні і досі існує багато актуальних питань, пов'язаних з обліком дебіторської заборгованості.

По-перше, слід відмітити, що для прийняття зацікавленими особами адекватних та вчасних рішень щодо існуючої політики управління в процесі антикризового регулювання фінансово-господарського стану істотне значення мають актуальність і якість інформації про стан розрахунків з дебіторами, що формується на базі даних бухгалтерського обліку конкретних суб'єктів господарювання. Це зумовлює неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків з дебіторами зокрема і заборгованості загалом з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання та складання рекомендацій щодо її попередження.

По-друге, невирішеними є проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги. До того ж, застосовувати у наших умовах традиційні за кордоном методики аналізу дебіторської заборгованості не завжди

доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з дебіторами.

Крім цього, загальна криза неплатежів, характерна для сучасної української економіки, змушує сумніватися в об'єктивності, своєчасності і корисності отриманих результатів аналізу. Використання вітчизняних методик не дає змоги однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості, а також ступінь його впливу на фінансово-господарський стан підприємства. Зазначені проблеми вказують на необхідність пошуку специфічних засобів аналізу дебіторської заборгованості, спрямованих на отримання інформації комплексного характеру, достатньої для прийняття рішень щодо глибини кризи неплатежів аналізованого суб'єкту.

Отже, на даний час спостерігається недостатня якість змісту бухгалтерських записів, що визначається в процесі визнання і оцінювання дебіторської заборгованості, та відсутність наукових і практичних розробок можливих форм бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, що забезпечило б надання якісної бухгалтерської інформації про розрахунки з дебіторами різним користувачам.

Вважаємо, що питання дебіторської заборгованості впливає на економічну діяльність любого підприємства особливим чином: дебіторська заборгованість, яка протягом тривалого часу не повертається (отже, що до неї на підприємстві виникає сумнів, стосовно її повернення) перш за все погіршує фінансовий стан підприємства, тобто відбувається погіршення платоспроможності підприємства, внаслідок недоотримання (недостачі) грошових коштів. Отже, з однієї сторони дебіторська визнається активом, якщо існує ймовірність її погашення, а з іншої – велика сума такої заборгованості негативно може впливати на фінансовий стан підприємства.

Тому особливого значення набуває правильне ведення документації розрахунків: правильне та своєчасне заповнення первинних документів, договорів, всіх їх реквізитів, в установлені терміни передача всіх документів в бухгалтерію, контроль всіх розрахунків, оплати за продукцію, погашення дебіторської заборгованості.

При реалізації продукції бухгалтерією підприємства-постачальника виписується відповідний первинний документ. До цих первинних документів належать: накладні, рахунки-фактури, акти прийому виконаних робіт (послуг), податкові накладні, товарно-транспортні накладні, товарні накладні. Один примірник залишається в бухгалтерії підприємства і є підставою для здійснення запису в обліковій реєстрі про виникнення дебіторської заборгованості. Строки оплати дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги визначаються умовами укладених договорів з дебіторами або виставленим ним рахунком.

Вирішення сучасних проблем обліку розрахунків із дебіторами повинно бути врегульоване підприємствами які реалізують свою продукцію шляхом надання знижок чи пропонуванням передплати або ж створенням резерву сумнівних боргів [7].

Як вже було зазначено, однією з проблем обліку дебіторської заборгованості можна назвати непристосованість методів визначення резерву сумнівних боргів, які передбачені в П(С)БО 10 до обліку на українських підприємствах і, виходячи з цього, недостовірні дані при відображенні резерву сумнівних боргів в балансі. Тому вирішити цю проблему можна, затвердивши перелік документів, що підтверджують і обґрунтовують визнання заборгованості сумнівною(безнадійною). Розрахунок резерву сумнівних боргів необхідно проводити на підставі середніх статистичних даних. Потрібно вдосконалити методику визначення суми резерву сумнівних боргів, для чого потрібно внести зміни в діюче законодавство для стимулювання створення підприємствами цього резерву.

Дотримання норм та правил по обліку дебіторської заборгованості, що виникла при продажу продукції, товарів, послуг належним чином необхідно перевіряти та контролювати. Для перевірки сум дебіторської заборгованості рекомендується складати акт взаєморозрахунків. Для відображення інформації про реальний стан боргів у підприємства та його причини пропонуємо використовувати відомість заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками (дебіторами) за продукцію, товари, послуги, яка повинна містити назву покупця, його адресу, суму заборгованості, дату та причини виникнення заборгованості, а також заходи щодо врегулювання заборгованості.

Таким чином, відомість є узагальнюючим документом при обліку дебіторів, їх заборгованості та причин її виникнення. На нашу думку, такий облік даних про своїх дебіторів дає змогу підприємству бачити, які покупці чи замовники мають нестабільне фінансове становище і в подальшому при наступних розрахунках не зможуть розрахуватися з підприємством – постачальником.

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю та реалізації заходів щодо скорочення або стягнення дебіторської заборгованості, можна запропонувати наступне: нагадування по телефону, оформлення неустойки, призупиненні постачання продукції, арешту майна боржника за допомогою органів державної виконавчої служби. При використанні психологічних заходів (нагадування по телефону, пошті, факсу) пропонується підприємствам, які мають заборгованість за поставлену продукцію, надсилати виписку. Правильність заповнення такого документу перевіряється головним бухгалтером, завіряється підписами керівника, головного бухгалтера та печаткою підприємства. На нашу думку, застосування виписки є оптимальним заходом для нагадування та повідомлення боржника про існуючу заборгованість перед підприємством – постачальником.

Для сільськогосподарських підприємств важливим є питання управління дебіторської заборгованості. В умовах кризи неплатежів особливо зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та попередження боргів. Адже шляхом пом'якшення умов розрахунків з покупцями продукції можна розширити обсяги її реалізації і тим самим збільшити доходи і прибутки від основної діяльності. Одним з головних напрямків антикризового управління дебіторською заборгованістю є постійний моніторинг розрахунків. У системі методичних прийомів контролю розрахункових операцій також важливе значення має інвентаризація розрахунків.

Облік та аналіз дебіторської заборгованості є одним з ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємствами з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю. В умовах антикризового регулювання заборгованості на підприємстві необхідно застосовувати прийоми моделювання допустимої суми дебіторської заборгованості, яка дозволить прорахувати вплив різних факторів на таку заборгованість і покаже, чи не погіршить наявність заборгованості від покупців фінансовий стан підприємства, чи не підвищаться витрати на виробництво продукції, чи не зменшиться виручка від продажу продукції.

Однією з головних умов підтримки необхідного рівня ліквідності і платоспроможності підприємств, що функціонують в умовах ринку, є ефективне управління поточною дебіторською заборгованістю.

Ефективність системи управління дебіторською заборгованістю визначається рівнем контролю стану розрахунків по підприємству; аналізу співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості, так як значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування. Для зменшення ризику несплати боргу одним чи кількома дебіторами, необхідно орієнтуватися на більшу кількість споживачів. В практиці економічно розвинутих країн підтвердили свою ефективність системи знижок при оплаті боргу дебітором достроково. В сучасній економічній літературі виділяють такі основні способи оптимізації сум дебіторської заборгованості: продаж рахунків дебіторів факторинговій компанії або банку; виставлення рахунку покупцям одразу ж при продажу великої кількості товару; страхування кредитів для захисту від значних збитків з безнадійних боргів; контролювання співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованостей; формування системи штрафних санкцій за прострочене виконання зобов'язань контрагентами.

Створення ефективної системи контролю за якістю обліку розрахунків з дебіторами вимагає розробки чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку. Потребують розробки моделі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, яка дозволила б швидко та якісно виявляти негативні явища. Вважаємо необхідним вдосконалити політику управління дебіторською заборгованістю, адже саме політика управління дебіторською заборгованістю, яка представляє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, спрямованої на розширення обсягів реалізації продукції, визначає ефективність роботи підприємства. Тому досить важливим є визначення основних (ключових) етапів формування політики управління дебіторською заборгованістю:

- аналіз дебіторської заборгованості сільськогосподарського підприємства у попередньому періоді;
- формування принципів кредитної політики відносно до покупців продукції в тому числі визначення можливої суми фінансових коштів, які інвестуються в дебіторську заборгованість по товарному та споживчому кредиту, формування системи кредитних умов, формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту;
- формування процедури інкасації дебіторської заборгованості та побудова ефективної системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості;
- забезпечення використання на підприємстві сучасних форм фінансування дебіторської заборгованості.

Отже, проблема обліку дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб не допустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з вимушеною конкретизацією.

Висновки і перспективи подальших розробок. В умовах сучасної економічної кризи в Україні досить велика кількість підприємств та організацій знаходиться в скрутному становищі, маючи досить велику проблему неплатежів. Розрахунки з покупцями і замовниками – один із необхідних складників розширеного відтворення, для нормального здійснення якого необхідне постійне спостереження за його перебігом, що досягається шляхом здійснення аналізу розрахункових операцій підприємства.

Організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації,

прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами (з дебіторами). Вважаємо, запровадження запропонованих заходів щодо облікового забезпечення розрахункових відносин з дебіторами за поставлену їм продукцію, методів управління дебіторською заборгованістю та моделювання допустимою суми заборгованості від покупців та замовників в практику вітчизняних сільськогосподарських підприємств сприятиме реалізації антикризового регулювання їх фінансового стану. Облікове забезпечення стану дебіторської заборгованості має бути організоване таким чином, щоб достатньою мірою відображувати і характеризувати всю господарську діяльність з достатньою конкретизацією. Це вимагає також законодавчої підтримки з боку держави, в тому числі зміни в діючому плані рахунків. Наприклад, щодо рахунка 37 «Розрахунки з різними дебіторами», вважаємо недоцільним об'єднання різних видів розрахунків із дебіторами, неоднорідних за природою, що визначає напрям подальших досліджень в галузі облікового забезпечення антикризового управління дебіторською заборгованістю.

Література.

1. Бабіч В. В. Фінансовий облік (облік активів): навчальний посібник / В.В.Бабіч, С.В.Сагова. — К.: КНЕУ, 2006. — 282с.
2. Вареня В.. Особливості розрахунків наперед / Ю.А.Вареня // Главбух. — 2010. - №3. — с.60-63
3. Кіяшко О.М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю. Актуальні проблеми економіки -2009-№3(93). - С. 190-196.
4. Коваленко А.М. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах України / А.М.Коваленко // Дн – ськ: ВКК «Баланс – Клуб». – 2009. – 736с.
5. Орехова А.І. Особливості управління дебіторською заборгованістю / А.І.Орехова // Матеріали науково – практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (20-29 квітня 2009р.). – В 3т./Т.ІІ. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2009. – с.80-81
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська . заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 №237, зі змінами і доповненнями.
7. Попазова О.В. Тенденції змін дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості на сільськогосподарських підприємствах України // Агросвіт – 2008. - №7. – с.40-44
8. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навчальний посібник / В.В.Сопко. – К.: КНЕУ, 2006. – 526с.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"